

TÜRK ROMANINDA AHISKA TÜRKLERİNİN DRAMI: AŞKA SON BAKIŞ

The Dram of Ahiska Turks in Turkish Novel: "Aşka Son Bakış"

Yrd. Doç. Dr. Ayfer YILMAZ*

ÖZET

Dünyanın birçok coğrafyasında sıkıntılar yaşayan Türk soylu halklar arasındaki Ahıska Türkleri, değişen dünya şartları içinde, topraklarına dönme şansını yakalayamamış bir Türk topluluğu olması bakımından da dikkatimizi çeker. Burada değerlendirmeye çalışacağım Aşka Son Bakış ise, Ahıska Türklerinin dramını anlatması bakımından önemli bir eserdir. Gerçek bir hayat hikâyesinden esinlenilerek kaleme alınan romanda, estetik kaygıdan ziyade vatan duygusu ile çekilen zorluklar ön plana çıkarılmıştır.

Öncelikle Ahıska Türklerinin tarihi ve kültürü hakkında kısa bir bilgi verilmiş ardından, roman; konu, şahıslar, zaman ve mekân ile yazarın kullandığı dil ve üslup açılarından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Dış Türklerle İlgili Romanlar, Ahıska Türkleri, Aşka Son Bakış Adlı Roman

ABSTRACT

Ahıska Turks, one of the Turkish communities being subjected to the cruelties in different regions of the world, are remarkable as they are still in desire of a motherland, today. In this article, the significant novel, "Aşka Son Bakış" presenting the tragic experiences of Ahıska Turks will be examined. The novel is based on a true life story and rather than being aesthetical; it focuses on the experiences of the characters, especially, their aspiration for a motherland and the difficulties they had to put up with.

In this article, firstly, brief information about the history of Ahıska Turks is given, and then the novel is examined in terms of its plot, characters, time, place, form of expressions and style of the writer.

Key Words

Novels about the Turks abroad, Ahıska Turks, The novel named Aşka Son Bakış

Türkler bir ırk ve bir millet olarak haysiyetle yeryüzünün en şerefli insanlarıdır. Karakterleri pek asil ve yücedir... Asaletleri alınlarında ve amellerinde yazılıdır... Bütün hareketleri asilânedir ve vecd ile yaşayan duygulu bir millettir. Onların yurdu efendiler diyarıdır, kahramanlar, şehitler ülkesidir. Bence insaniyete şeref veren böyle bir milletin düşmanı olmak insanlığın düşmanı olmaktan farksızdır. Böyle bir lekeden Allah beni korusun.

Lamartine

Edebî bir tür olan roman, ilk örneklerinden bu yana muhakkak ki büyük gelişmeler göstermiştir. Hemen her çeşit roman denenmiş ve her konu romanda ele alınmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında şekillenen yeni dünya düzeninde, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği yönetimi altına giren Türk Cumhuriyet-

lerinin ve topluluklarının tarih içinde yaşadıkları sıkıntılar ayrıca roman konusu olarak karşımıza çıkar. Bunlardan; Sevinç Çokum'un; *Hilâl Görününce* (1984), Mehmet Niyazi'nin; *Ölüm Daha Güzeldi* (1993), Cengiz Dağcı'nın; *O Topraklar Bizimdi* (1994), *Onlar da İnsandı* (1994), *Yurdunu Kaybeden Adam* (1991), *Korkunç Yıllar* (1995), Cengiz Aytmatov'un, *Dişi Kurdun Rüyalari* (1987), *Gün Uzar Yüzyıl Olur* (1980), Halimat Bayramuk'un; *İki Kasım Bindokuzyüz Kırküç* (1996), Elçin'in; *Ak Deve* (1999) ile *Ölüm Hükümü* (1996), Adil Yakupoğlu'nun; *Adalet Menzili* (1994), M. Ayas İshaki'nin; *Eve Doğru* gibi eserleri sayılabilir.¹

* G.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Aşağıda tanıtmaya çalışacağımız **Aşka Son Bakış** adlı roman da Sovyet yönetimi altındaki Ahıska Türklerinin dramını anlatır. Öncelikle Ahıska Türkleri hakkında bilgi vermek istiyoruz.

Ahıska, Türkiye'nin kuzeydoğusunda sınırımıza 15 kilometre uzaklıkta Kars, Batum, Tiflis üçgeni arasında yer alan bölgenin adıdır.² Bugün Gürcistan sınırları içinde kalan bölge, Gürcüler tarafından, "Meskethetia" olarak adlandırılır ve esasen Aspinza, Adıgen, Ahılkelek, Boğdanovka civarını kapsar.³

Türkçe "Akışa", "Ahıska", "Ahıska", Rusça "Ahaltsıb", Gürcüce "Ahaltske" olarak bilinen⁴, Dede Korkut kitabında "AK-SIKA", "AK-KALE" olarak geçen ve 481 yılında "Akesga" adıyla anılan Eski Oğuzlar beldesidir. Bölge, 5. yüzyılda Oğuzlar, 8. yüzyılda Hazarlar ve 11. yüzyılda Büyük Selçuklular döneminde Türklerin vatanı oldu.⁵ 8 Ağustos 1578'de Çıldır Savaşı sonunda Sultan III. Murat tarafından fethedilen Ahıska, 1828- 1829'daki Osmanlı-Rus savaşında Ruslar tarafından işgal edilmiş, ardından yapılan Edirne Anlaşması ile Rus idaresine terk edilmiştir. Bundan sonra hemen hemen bir asır Ahıska Türkü unutulmuş, I. Dünya Savaşı sırasındaki soykırım ise, acıları daha da derinleştirmiştir. Bu acılar, Azerî Türkünü de etkilemiş ve 3 Haziran 1915 tarihli Yeni İktisat Gazetesi'nde, Ömer Fâik Mimanzâde tarafından yapılan bir çağrı ile Azerî halkı Ahıskahlara yardıma davet edilmiştir.⁶ 1918'deki Batum Konferansında, Gürcistan Ahıska'yı Türkiye'ye vermesi kabul etmiş, ardından imzalanan Mondros Mütarekesi'ne göre Ahıska ve Ahılkelek sancakları, merkezi Kars olan geçici hükûmete (Millî Şura Teşkilâtı'na) katılmıştır. Millî Gürcistan Hükûmeti, 1918 Haziranındaki Trabzon Anlaşmasıyla, bu iki sancağı resmen Türkiye'ye bırakmıştır. Fakat 13 Haziran 1919'da İngilizlerin Kars'ı işgali ve Millî Şu-

ra'nın dağıtılması üzerine bölge, Gürcistan tarafından işgal edilmiştir. 16 Mart 1921 Moskova Anlaşmasıyla da resmen Gürcülerin eline geçen bölge, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Tiflis vilâyetine bağlanmıştır.

Bazı Ahıskalıların 1930'lu yıllarda Sovyet rejiminin ciddi baskılarına maruz kaldıklarından, sınırı geçerek Türkiye'ye sığınma talebinde bulunmaları, Rus idaresi tarafından "rejim düşmanı" ilân edilmelerine sebep olur.

Ahıska Türkleri II. Dünya Savaşı sırasında da birtakım sıkıntılar yaşamaya devam ederler. Sovyet ordusu tarafından silah altına alınan 40 bin Ahıskalı, Alman ordusuna karşı kullanılır. Buna rağmen 1944'de Stalin'in emri ile Almanlarla işbirliği yaptıkları iddiasına dayandırılarak Asya'nın içlerine, Kazakistan çöllerine sürülürler. 120 bin Ahıska Türkü vatanlarını terk etmek zorunda bırakılır⁷. Ancak, 13 yıl sonra Stalin'in ölümü ve Kruşçev'in iktidara geçmesi ile (1957) bir nebze rahatlarlar.

Ne var ki, Kafkas halklarına, 1950'li yıllardan itibaren eski yurtlarına dönme izni verilirken, bu imkân, Ahıska'nın Gürcistan topraklarında olduğu bahanesiyle Ahıska Türküne verilmez. Azerbaycan Komünist Partisi yönetiminin desteği ile zor durumdaki ailelerin Azerbaycan'a göç etmeleri sağlanır. Aralıklarla süren bu göç, 1971'de Ahıskalıların arasında Türkçülük mücadelesinin, Azerî Türklerinin de etkisiyle güçleneceği endişesi ile SSCB yönetimi tarafından yasaklanır.⁸ 1989'da ise, Özbekistan'da sürgün hayatı yaşayan Ahıskalıların, Özbeklerin saldırısına uğrayarak yüzlerce kayıp verdikleri Fergana olayları patlak verir. Böylece Özbekistan'dan da çıkarılarak, geçici meskenlerde yaşamlarını sürdürmeye mecbur bırakılırlar. Ahıska Türkleri bugün Özbekistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Kuzey Kafkasya, Güney Rusya, Ukrayna, Kazakis-

tan, Almanya, Fransa ve İtalya gibi çeşitli ülkelerde yaşamlarını sürdürmektedirler.

1944'de sürgün edilen Kafkas halklarından, yurtlarına hiçbir şekilde dönüş yapamayanlar yalnızca Ahıska Türkleri olmuştur.

Ahıska Türkçesi vaktiyle gürcüler arasında çok kullanılmıştır. Bu dilde folklor örnekleri yazıya alınmış, koşuklar düzenlenmiş, türküler okunmuştur.⁹ Zengin bir kültürel yapıya sahip olan bölgede ne yazık ki 1828'deki Rus istilasından sonra yazılı eserler talan edilmiş, cönklerden ve mecmualardan hemen hiç bir şey kalmamıştır. Derlenebilen eserler, merkeze uzak yerlerdeki halk arasında ağızdan ağıza söylenen örneklerle sınırlı kalmıştır.¹⁰ Ahıskalılar da sürgün edilen diğer soydaşlarımız (Kırım Türkleri, Karaçaylılar, Balkarlar, Gökçeliler) gibi bir "sürgün folkloru" yaratmışlar, acılarını ve kahramanlıklarını şiirler, hikâyeler, destanlar ve bayatılarla dile getirmişlerdir.¹¹ Bu folklorun çıkış noktası, vatan sevgisi ve hasretidir. Manilerde, efsane ve rivayetlerde, yurt özlemi yanında, tarihî şahsiyetler, evliyalar, erenler, şehitler, tarihî abideler, muharebeler ve sürgünde yaşananlar anlatılır.¹²

Anadolu halk edebiyatı ve folklor ürünleri arasında yer alan hemen bütün ürünlerin benzerleri Ahıska halk edebiyatında da mevcuttur.¹³

Asıl konumuz olan **Aşka Son Bakış** adlı eser, Ahıska Türklerinin 1944'te başlayan dramını anlatan bir romandır.

Aşka Son Bakış Adlı Eser Üzerine

Niyazi Sanlı tarafından yazılan eser, gerçek bir hayat hikâyesinden alınmıştır ve Cemal ile Hatice'nin aşk öyküsü çerçevesinde Ahıska Türklerinin 1940'lı yıllarda yaşadığı sürgün trajedisini anlatmaktadır. 12 bölümden oluşan

romanda bölüm başlıkları, iki insanın hayat hikâyeleri etrafında bir milletin tarihini de ortaya koyar: *Cemal ve Hatice, Aşk ve Vuslat, Ayrılık ve Çaresizlik, Sığınacak Bir Yer, Kazakistan'da Zor Yıllar, Başka Bir Kadın, Bir Umut Işığı, Bayram, Son Bir Arzu, Sıcak Bir Yaz Günü, Zamanın Yorulduğu Günler, Bu Dünyada Son Defa*

Aşk ve vatan özlemi temalarının esas alındığı eserde; II. Dünya Savaşı yıllarında Ahıska'da yaşayan Türklerden Cemal ile Hatice'nin evlenmelerinin ardından bölgedeki büyük sürgüne maruz kalarak, birbirlerinden ayrı düşmeleri, Cemal'in kaçarak Türkiye'ye yerleşmesi, Hatice'nin ise karnındaki bebeğiyle Kazakistan'a sürülmesi ve iki insanın geldikleri yeni topraklarda, yeni birer hayat kurma çabaları ve ömürlerinin sonuna kadar birbirlerine ve vatanlarına duydukları hasret anlatılır.

Ana Çizgileriyle Vak'a

Zaman, II. Dünya Savaşı öncesidir. Bütün dünya insanları gibi, Ahıskalılar da oldukça zor günler geçirmektedir. Bu arada aynı köylü olan Hatice ve Cemal arasında da küçük yaşlardan beri devam eden bir yakınlaşma vardır. Hatice varlıklı bir ailenin güzel kızı, Cemal ise köyün fakir ve yetim delikanlısıdır.

Gençler, Hatice'nin babası Deli Ramazan'ın itirazlarına rağmen evlenmeyi başarırlar. Evliliklerinin üzerinden dört ay kadar geçmiştir. Hatice'nin bebek beklediği müjdesi iki genci ve ailelerini mutluluğa boğar. Ancak, bu mutluluk uzun sürmez. Bir gece Ruslar köye baskın düzenleyerek bütün köylüyü trene bindirip bilinmeyen bir yere sürgüne gönderir.

Cemal ve Hatice zorla bindirildikleri trende, önce Cemal'in annesinin ölümüne tanık olurlar. Bu duruma daha fazla katlanamayacaklarını düşünerek kaçmaya karar verirler. Ancak, Cemal

trenden atlamayı başarırken, Hatice atlayamayarak trende kalır. Böylece, iki genç ömürleri boyunca sürecek bir felâketle, birbirlerinden ayrı düşerler.

Cemal, yaşadıklarından dolayı büyük bir şok içindedir. Aynı anda hem topraklarından hem de sevdiklerinden koparılmıştır. Türkiye'ye kaçmayı güçlüklerle başarır. Ne var ki, aklı hâlâ Hatice'dedir. Artık hayatta kaybedecek bir şeyinin kalmadığını düşünerek, kahrolmaktadır. Diğer taraftan Hatice kaçma teşebbüsünden sonra, Rus askerlerinin ağır işkencelerine ve tahkirlerine maruz kalır. Hamile olduğu anlaşılınca da ölümden son anda kurtulur.

Genç kadın, sürgün olarak gittiği Kazakistan'ın Almaata şehrinde çocuğunu dünyaya getirir, adını İsrail koyar. Onun için yalnızlık, dışlanmışlık ve yoksulluk dolu yıllar başlamıştır. Diğer taraftan Cemal, İstanbul'da kendine yeni bir hayat kurma telaşındadır. Hatice'ye karşı hisleri canlı olmasına rağmen Cemal, kendince bulduğu sebeplere dayanarak Müşerref adlı bir hanım ile evlenir. Bu evlilikten üç çocuğu olur.

Aradan yıllar geçer. Bu zaman içinde Müşerref Hanım ölmüş, Hatice ise Cemal'den ümidini iyiden iyiye kesmek üzeredir. Ancak, Hatice'nin torunu Resul öğrenim için geldiği Türkiye'de hocası Muhsin Bey'in yardımıyla Cemal dedesini bulur. Cemal, Hatice'yi görmek üzere Almaata'ya gider. Yarım asır sonra çok sevdiği eşi Cemal'i karşısında gören Hatice'nin yüreği daha fazla dayanamaz ve oracıkta, eşinin kollarında ölür.

Şahıslar Dünyası

Hatice

Hatice, "son derece sevimli, beyaz tenli, siyah saçlı, sabırlı ve çalışkan bir kızdır." (Şanlı 2003; 9) "Babasının maddi imkânları yerinde olduğundan güzel elbiseler giyer ve giyinmesini de bildiğinden

den her şeyi kendine yakıştırır". (Şanlı 2003; 9) Olgunluğu, cesareti ve ne istediğini bilen kişiliği ile güçlü bir genç kız olan Hatice'nin Cemal'e çocukluğundan itibaren varolan ilgisi de Cemal'in çalışkanlığı, dürüstlüğünden dolayı gitgide artmaktadır.

Nihayet genç kız, tüm kalbiyle bağlandığı Cemal'le evlenir. Bir müddet sonra da bebek beklemeye başlar. Hatice, Cemal'e göre artık ilk goncasını açacak bir "gül bahçesi"dir.

Ne var ki bu mutluluk uzun sürmez. Köyün Ruslar tarafından işgal edildiği ve bütün halkın trenlere doldurulup sürgün edildiği gece, Hatice'nin tek kaygısı bu çilenin nasıl ve ne şekilde biteceği düşüncesidir. Trende Cemal'in annesinin ölümü ile, Hatice hayatın acı taraflarını görmeye başlar. İki gencin de düşüncesi, bu meçhul yolculuktan, bir fırsatını bulup kurtulmaktır. Her hâlükârda sonları hakkında ümitsizdirler:

"Zaten sonları ya ölüm, ya işkence, ya da çile dolu bir hayat olacaktı. Zilletle yaşamaktansa izzetle ölmeyi tercih etmişler ve her şeyi göze almışlardı. Çok soğukkanlı olmak zorundaydılar. Her ikisi de durumun ciddiyetinin farkındaydı."(Şanlı 2003; 36)

Ancak, Cemal kaçmayı başarır, Hatice atlayamaz ve trende kalır. Çok sevdiği eşini, belki de ebediyen kaybetmiştir, üstelik hamiledir. Genç kadın, Rus askerlerinin feci zulmüne, işkencesine maruz kalır. Zaten, Rus askerleri kadın, çocuk, genç, yaşlı demeden karşısındaki her Türk'e eziyet etmektedirler ki, Hatice de bundan nasibini alır:

"Askerler Hatice'yi kolundan tutup çekmişlerdi. Ellerindeki tüfeklerle, ayaklarındaki postallarla, Allah yarattı demeden neresine gelirse vuruyorlardı. Hatice kendi derdini unutmuş, karnındaki çocuğuna bir şey olmasına mani olmaya çalışıyordu. Çaresiz çılgınlıklarını ne duyan, ne gören, ne de bilen vardı. Çare-

siz... Yapayalnız... Sonu bilinmeyen bir hayat. Çileli başlayıp işkenceye dönüşen bir yolculuk. Acımasız bir dünya. Ve kaybetmekten korktuğu, en çok sevdiği, en fazla değer verdiği insanları bir bir kaybetmenin acısı. Şimdi elinde sadece karındaki çocuğu kalmıştı. O da bu çetin ve zorlu yolculukta hayatta kalmayı başarabilirse. Kendi sonunu bilmemek, kararlık bir yolculuğa çıkmak, elleri kolları bağlı kalmak ne kadar zor bir şeydi Allah'ım!" (Şanlı 2003; 38)

Genç kadın, artık ölümü kurtuluş olarak görmeğe başlar. Sevdiklerini birer birer kaybeden genç kadın ölüm cezasından kendini kurtaran ve bundan sonra da hayata bağlayacak en önemli şeyi hatırlar: "Şimdi tek teselli kaynağı vardı. Karnındaki çocuğu. Onun da ne olacağı belli değildi. Sağlıklı bir şekilde doğum yapması, büyütmesi, çocuğun bakımı, dünyaya gelmesinin mi gelmemesinin mi daha hayırlı olacağı belli olmayan bir çocuğun doğmadan başlayan çilesi." (Şanlı 2003; 59-60)

Hatice yeni getirildiği topraklarda, tek başına yaşam mücadelesi vermektedir. Yaşadıklarından dolayı adeta meczup bir hale gelen genç kadın kendisi gibi sürgün edilmiş komşularına sürekli eşi Cemal'i ve buraya getirilmeden evvelki hayatını anlatmaktadır. Bu sürgün hayatı, genç kadını ruhen olduğu kadar beden de oldukça yıpratmıştır:

"son altı ay içinde çileyle yoğrulmuş bir hamura benzemişti. Günler bir yıl kadar, aylar bir asır kadar uzun geliyordu. Ruhtaki azap, kalpteki sızı, karınlardaki sancı yüzüne vurmuştu. Kısa sürede çökmüş, elmacık kemikleri görünmeye başlamıştı" (Şanlı 2003; 65)

"Annesinin küçüklüğünde okşama-ya doyamadığı, sevgilisinin dokunmaya kıyamadığı o tatlı yüz şimdi yaban ellerde, kadir kıymet bilinmez yerlerde çile ve sıkıntılarının izlerini taşıyan sıradan bir insan etine dönüşmüştü. Hatta insan

muamelesi bile yapılmıyordu. Öldükleri güne kadar kendi hallerine bırakılmış bir takım canlılar topluluğu." (Şanlı 2003; 63)

Hatice hiç bilmediği bir memleket- te, tek başına bebeğini dünyaya getirir. Bu onun hayatının dönüm noktasıdır. Çocuk sahibi olmak, her şeye rağmen genç kadına güç verir:

"Çocuk doğduğunda, kendini yeniden dünyaya gelmiş gibi hissetti. Bir süre nefes alıp dinlendikten sonra çocuğunun gözlerine baktı. Bütün dünyanın yükü üzerinden inmiş gibiydi. Bu, ancak onu yaşayanların anlayabileceği türden bir şeydi. Dünyayı yeniden keşfetmek gibi bir şey. Hayata yeni bir bakış açısı..." (Şanlı 2003; 65)

Çocuğunu tek başına büyütme için ayakta kalmak mecburiyetindedir. Aklındaki düşüncelerden biri de bir gün Türkiye'den birilerinin gelip, onu ve oğlunu bu sürgün hayatından kurtarmasıdır.

Artık kırklı yaşlara gelmiştir. Ancak; "Yaşadığı bu süre zarfında en az seksen yıllık acı çekmiş, bir o kadar da tecrübe kazanmıştı"r. "Yalnızlık, bir iç acısı, kalabalıklar içinde tek başına kalmak, boğazında düğümlenmiş bir organ, herkesten ve her şeyden uzak olduğunun farkında olmak ama buna çare bulamamak, iliklerinde bütün bunları hissederken içindeki umudu kaybetmemek; Hatice'nin hayatının en büyük hakikatiydi. Bundan kaçmakla kurtulamayacağını da biliyordu." (Şanlı 2003; 84-85)

Tüm olumsuzluklara rağmen, Hatice'nin içindeki umut hiçbir zaman sönmemiştir: "Hatice zamana meydan okuyordu. Unutmak ya da sevgisinin küllenmesi, hayatının anlamını yitirmesi demekti. Kalbinde sönmeyen bir ateş vardı..." (Şanlı 2003; 84)

Hatice oğlu İsrail'i evlendirir, ardından torun sahibi de olur. Torununun adını da ilerde Cemal'i bulması ümidiyle

Resul koyar Hatice: *“Cemal’ine kavuş-turması, kavuşturmaya bile bir gün onun ölüsünden ya da dirisinden bir ha-ber alması dualarıyla bu adı koymuştu. İyi bir haber alamasa bile onun mezarı başında fatihalar okumasını temenni ediyordu.”*(Şanlı 2003; 88)

Aradan çileli, zor yıllar geçer. Ve Sovyetler Birliği dağılır. Bu yeni durum, Hatice’nin içinde hiç sönmeyen özlemlerin tekrar gün güzüne çıkmasına sebep olur, mazi gözünde yeniden canlanır. Dünyadaki siyasî değişimler sonucunda Türkiye ile de ilişkilerin artması, diğer Türkleri olduğu gibi Hatice’yi de umutlandırır:

“Hatice yetmiş yıldır görmediği toprağının kokusunu taşıyan insanlarla yüz yüze geldiğinde dünya kendisinin olmuş gibi sevindi. Kimseye göstermeden süzül-en iki damla gözyaşını eteğinin tersiyle silivermişti. Cemal’le evlendiğinden beri yaşadığı en mutlu olaydı bu. Sanki çile çekmek için yaratılmış bir kadındı. Çektiği bu çile ve sıkıntılara isyan etmek yerine sabır ve tevekkülü tercih etmişti. Dünyaya hiçbir zaman kahır etmemiş ama arada bir sitemlerini de gökyüzün-deki yıldızlarla ve gece parlayan ayla paylaşmıştı. Güneşin doğuşunu her sey-redişinde de Cemal’i yad etmişti yarım asır süren bu ayrılıkta.”(Şanlı 2003; 96-97)

Artık yetmişli yaşlara gelen Hatice, Cemal’den ümidini kesmek üzereyken bir mucize gerçekleşir ve torunu Resul öğrenim için geldiği İstanbul’da Cemal dedesini bularak, yarım asırlık bu özle-mi dindirir. Yılların ve acıların yıprattığı Hatice’nin *“Yüzündeki çizgiler kısmen değişmiş olsa da hâlâ aynı güzelliğini koruyordu. Nur yüzlü, saçları ağarmış bir ihtiyar olarak yatağında oturmakla yatmak arasında uzanmış, öylece duruyordu. Başındaki yazmasının altından ak saçlarının bir kısmı görünüyordu...”*(Şanlı 2003; 151)

Hatice, yıllar sonra Cemal’ine ka-vuştuğu gün, kocasının kollarında haya-ta veda eder.

Cemal

Romanın diğer bir önemli kahrama-nı Cemal’dir. Hatice ile aynı köyde yaşa-yan, babasını 93 Harbinde cephede kay-betmiş ve annesinin geçimini temine mecbur, yoksul ama temiz kalpli bir gençtir. Kişilik olarak insanların dikka-tini çekecek derecede olumlu özelliklere sahiptir:

“Efendiliği ve herkese karşı son de-rece saygılı davranmasıyla nam salmış-tı. Mert bir delikanlı olacağı belliydi. Babası savaşta vefat ettiğinden herkesin ona acıyan gözlerle ve içi yanarak baktığı zamanları fark eder ama bunlara pek aldırmaz etmezdi. Daha küçük yaşta el işinde çalışmaya almıştı. Köyden ki-min işi olsa biraz acıdığından, biraz da onun çalışkanlığını ve becerikliliğini bil-diklerinden Cemal’i çağırırdı. Annesi bu duruma üzülse de onu işe gitmekten onu alıkoyamazdı. Çünkü Cemal yaşının ver-diği cesaret ve delikanlılığa adım atma-nın verdiği güvenle ‘Anneme bakmalı-yım, babamın yokluğunu aratmamalı-yım’ diye kendi kendine söz vermişti.”(Şanlı 2003; 9)

“Maddî durumu pek de iyi olmadı-ğından Cemal’in üzerindeki elbiseler ço-ğu zaman yamalı bohça gibi olurdu. Ama çok temiz giyinirdi. Elindekinin en iyisiyle ele güne karşı mahcup olmamak için kendine bakmaya gayret gösterirdi. Yüzündeki duruluk, temizlik ve saflık sanki kalbinin aynasıydı. Hiç kimseyi kırmayı düşünmez, herkese yardım et-meye çalışırdı. Komşuları ve akrabaları her ne kadar seslendirmeseler de onun bu davranışlarını babasızlığın ve maddî imkânsızlığın ruhunda meydana getirdi-ği ezikliğe bağlarlardı.”(Şanlı 2003; 10)

Hatice’ye sevdalanan genç adam, Hatice’nin de kendisine ilgisi olduğunu

bilmesine rağmen ekonomik ve sosyal durumundan, biraz da ezilmişliğin verdiği duyguyla bu konuda biraz çekingen davranmaktadır. Ancak takdir edilen bir genç olması onu mutluluğa taşımakta en büyük desteği olur ve Hatice ile evlenir. Kısa bir süre sonra ise baba olacağını öğrenir. Ne var ki bu mutluluk uzun sürmez, bir gece Ruslar köyü basarak bütün köylüyü bir trene doldurur, bilinmeyen bir yere sürgüne götürürler. Cemal, soğuk bir kış günü bindirildikleri trende, diğer insanlar gibi, ıstırap içindedir. Ancak, sorumluluğunu taşıdığı hamile bir eşi vardır ve güçlü görünmek zorundadır:

“Cemal bütün acısını içine atıyordu. Dilini, dudaklarını ısırıyor; metanetini korumaya çalışıyordu. Herhangi bir yanlış yapmak ve bedelini canıyla ödemek istemiyordu. Acı içinde kıvrılırken, neler yapabileceği, bütün alternatifleriyle kafasında şimşek hızıyla bir film şeridi gibi geçiyordu. Gözü dönmüştü. Yaşadığı bu acı olay onu çığına çevirmişti. (...) Cemal kafasında kurguladığı plânu uygulamaya başlamak için harekete geçmeye hazırlanıyordu. Önce ağlamaktan yorulmuş, bitkin halde omuzlarına dayanmış olan Hatice’yi sakinleştirmekle başladı işe...” (Şanlı 2003; 35)

Hatice ve Cemal, birbirlerinden güç almaya çalışırlar. Kaçmak için uygun bir zaman kollamaya başlarlar. Hatice kaçmayı başaramazken, Cemal trenden atlar. Büyük bir çaresizlik içindedir. Ne yapacağını, nereye gideceğini, kimden yardım isteyeceğini bilemez:

“Cemal düştüğü yerde dizlerinin üzerine kapanmış, donmuş bir heykel gibi ağılıyordu. Çamur deryası bir tarlanın içinde çaresizliğini haykırıyordu. Yaptığı işe pişman olmak mı, üzülmek mi, kahrolmak mı gerektiğine bile karar verecek durumda değildi. Boynuna doladığı oyalı yazma çamura bulanmıştı. Zincire vurulmaktan, idam sehпасına çıkarılmak-

tan, kurşuna dizilmekten daha beter bir durumdaydı. Bir karar vermek zorundaydı ama neye karar vereceğini bile bilmiyordu. Kalmak ama nerede? Gitmek ama nereye? Nasıl? Niçin?... Gidebileceği bir yer yok. Çalacağı bir kapı yok. Bütün kapılar sürgülenmiş. Yer aşağıdan, gök yukarıdan onu mengene gibi sıkıştırma-ya devam ediyordu sanki. Yardım istemek. Ama kimden? Kaybetmek... Bütün varlığını. Bir daha kazanma ihtimali bile görünmüyor. Para olsa, pul olsa, ev olsa, tarla olsa bir daha çalışır kazanırsın. Ya sevdiklerinin bir bir elden gitmesi? Hem de meçhule... çaresizliğe... sonsuzluğa... Elinden kayıp giden bir balık gibi, kanat çırpıp uzaklara giden bir kuş gibi, sonbaharda dökülen sarı yapraklar gibi, sıcakta eriyen karlar gibi kül olan umutlar... Hem de elinde olmayan sebeplerden. Sen istemeden, belki de istemediğin için. Bütün bunlara engel olamamak. Çılgına dönmek işten bile değil.” (Şanlı 2003; 39)

Bin bir güçlkle Türkiye’ye kaçmayı başarır. Akli devamlı surette Hatice’de, kalbi ise büyük bir umutsuzluk içindedir. İstanbul’da kendine yeni bir hayat kurmaya çalışır, evlenmek üzere dir: *“Aslında evlenmekten ziyade meçhule kalkan bir gemiye bindiğinin farkında bile değildi. Ne yazık ki, boynunda yıllardır taşıdığı, Hatice’nin verdiği saray süpürgesi yaşmağı da çıkarmıştı.”* (Şanlı 2003; 73)

Kendine yeni bir hayat kuran Cemal, çocuklarının doğumundan sonra, ailesine daha da bağlanır. Ne var ki, sık sık Hatice’yi düşünmekten kendini alamaz. Adeta *“İki parçaya bölünmüş bir hayat”* sürdürmektedir. (Şanlı 2003;80) Kalbinde yaşattığı Hatice, zaman geçtikçe dilinde de yer bulmaya başlar: *“Ve Cemal evliliğinin ilk yıllarında Müşerrefin yanında kırılmasın diye pek söz etmediği Hatice’den yarı şaka yarı ciddi söz etmeye başlamış, hemen her gün onu hatırla-*

tan şeyler karşısında diline ve gönlüne engel olamayıp çocuklarını Hatice'nin hikâyesi ile büyütüştür. ..." (Şanlı 2003; 79)

Cemal, ömrünün son yıllarında, eşinin de vefatından sonra Hatice'yi daha yoğun bir biçimde düşünmeye başlar. Tek düşüncesi Hatice'yi ölmeden son bir defa görebilmeğidir. Onun evlenmiş olması ihtimalini ise aklına getirmek bile istemez. Ancak yarım asırlık hasret mucizevi şekilde son bulur ve Cemal öğrenim için İstanbul'a gelen torunu Resul'ün yardımıyla Hatice'yi dünya gözüyle son bir defa görme mutluluğunu yaşar.

Eserdeki diğer şahıslar Hatice'nin babası Deli Ramazan, Cemal'in annesi Pakize Kadın, Hatice'nin annesi Sultan, Cemal'in Hatice'den olan oğlu İsrail ve torunu Resul, Cemal'in ikinci eşi Müşerref Hanım, ondan olan çocukları Mustafa, Kemal, Canan'dır.

Yazar, diğer roman şahıslarını ana karakterler olan Hatice ve Cemal'i daha net ortaya koyabilmek amacıyla esere dahil etmiş gibidir. (Deli Ramazan, Pakize Kadın, Sultan) Ayrıca, bu kişileri hayırlı bir evlat, iyi bir vatandaş olmanın mesajlarını sezdirecek biçimde işlemiştir. Hatice'nin oğlu İsrail, torunu ise Resul, Cemal'in çocukları Mustafa, Kemal ve Canan ideal evlatlardır. Bunlardan başka, insanlığa ve bilhassa Türklüğe hizmet eden idealist insanlara da yer verildiği (örneğin kimliği açıklanmayan bir bilge kişi, esere bu hikâyeyi yazara anlatarak katkı sağlayan ve düğümleri çözen Muhsin Öğretmen, Ahıskalı yaşlı Türk) görülmektedir.

Mekâna Dair

Eserde dış mekân olarak üç farklı coğrafya olan; Batum, Kazakistan (Almaata) ve Türkiye (İstanbul) söz konusudur.

Hikâyenin başladığı coğrafya, Kaf-

kasya'nın Karadeniz kıyısında, sert kışların yaşandığı, halkın toprakla meşgul olduğu, Batum'un bir sahil köyüdür. İnsanlar buraya da sürgünle gelmişler, ancak bu toprakları benimsemişler ve kendi halinde yaşamaya çalışan insanlardır:

"O insanlar, hayatın tımtırlı yapısını bilmezlerdi. İçlerinden geldiği gibi saf ve duru yaşarlardı. Sevgileri berrak ve çıkarsızdı. Hayattan çok beklentileri yoktu. Kendi hallerinde yaşayıp gidiyorlardı hayatı. Çok renkli değildi belki yaşadıkları ama huzur ve mutluluğu tadıyorlardı. Ama onlara bu sade ve düz hayatı yaşamayı bile çok görmüşlerdi. İktidar mücadelesi verenlerin ellerinde birer oyuncak olmuşlardı. Her biri, vatanlarına kavuşma hasretiyle yanıp tutuşuyordu. İlk zamanlar kor olan bu kavuşma arzusu her geçen gün sönüyor ve bir mum alevi kadar küçülüyordu." (Şanlı 2003; 31)

Eserde mekân olarak dikkatimizi çeken diğer bir bölge Kazakistan'dır ve burası Ahıska Türkleri için bir sürgün yeridir:

"Yeni bir yere gelmişlerdi. Hiçbir zaman kendilerini ait hissetmeyecekleri bir yere. Hiçbir hatıralarının yaşanmadığı bambaşka bir kültür ve insanların olduğu bir yere. Belki de hiçbir zaman kendi ülkesinde yaşamının ne demek olduğunu anlayamayacakları bir ülkeye. Sıla hasreti bir ömür bağrırlarını yakacak ve ruhları azap içinde, boğazlarında düğümlenen vatan sevgisini yutkunmak zorunda kalacaklar ve belki bir gün umut ışığı doğar deyip bekleyeceklerdi. Ne halden anlayan bulunacak, ne de saba rüzgârından başka kimse kapılarını çalacaktı.

"Toprakta ağır bir koku vardı. Başka hiçbir şeyde ve hiçbir yerde duymadıkları bir koku. Bu, muhtemelen buradaki insanların ve hayat tarzlarının toprağa sinmiş ve onları yansıtan kokusuydu. Yaşayanlar pek fark etmiyordu belki ama dışardan gelen biri için burnunun

kemiklerini sızlatacak kadar hissediliyordu.” (Şanlı 2003; 60-61)

Almaata’daki etnik yapı da yazarn dikkat ettiği unsurlardan biridir. Şehirde, Yahudiler, Almanlar, Çeçenler, Tatarlar, Kırmıllılar, Ruslar oldukça karışık bir manzara oluşturlar.

“Ülke, etrafı demir parmaklıklarla çevrilmiş bir hapishaneden farksızdı. Ne giren çıkabiliyor, ne de çıkan girebiliyordu. Bütün dünyaları yaşadıkları şehirden ibaretti. Bir başka şehre gitmek bile izne bağlıydı.” (Şanlı 2003; 67)

Hakları ellerinden alınan, sürgün edilen, çeşitli işkencelere maruz kalan tüm Türkler için Türkiye’nin anlamı da değişiktir. Türkiye, onlar için kurtuluşun, hürriyetin adresidir.

Eserde iç mekânlar olarak, Hatice’nin babasının Ahıska’daki evi, Cemal’in Ahıska’daki evi ve Cemal’in sığındığı yaşlı Türk’ün evi, Hatice’nin Alama-ta’da yaşadığı evler, Cemal’in İstanbul’da yaşadığı evler verilmiştir. Bu mekânların tasvirinde kahramanların sosyal durumları ile idarenin tasarrufu yansıtılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ahıska’da ve sürgün edildikleri topraklarda genellikle yoksul bir hayat süren Türklerin evleri de bu yoksullukları yansıtmaktadır:

“Eski, ahşap, çamurdan sivaları her yağmurda biraz daha dökülen, avlu içinde, çatısı oluk şeklindeki kiremitlerle örtülü evin; dış kısmındaki ağaçtan yapılmış merdivenlerin kavaktan korkuluklar” 1 vardır. (Şanlı 2003; 18)

Ancak Hatice’nin babasının evi köyün betonarme tek evidir. Burası: *“Geniş balkon korkulukları, daha eşikteyken serilmiş halılar, bütün odaları ısıtılan ve her köşesine konmuş kandillerle aydınlatılan süslenmiş ferah bir ev”* dir. (Şanlı 2003; 23)

Eserde, Türk ailelerine has *“misafir odası”* geleneği de göz ardı edilmemiştir.

Mekân bahsinde üzerinde durulma-

sı gereken bir husus da Sovyet rejimi altında yaşayan halkları, devletin hane halkı sayısını dikkate alarak ikamete mecbur bıraktığı küçük kulübeciklerdir. Oysa Türkiye’ye göç eden Cemal, İstanbul’da ailesiyle, istediği evde yaşayabilme hürriyetine sahiptir.

Zamana Dair

Aşka Son Bakış, İkinci Dünya Savaşı’ndan 1990’lı yıllara kadar uzanan, yaklaşık yarım asırlık bir zaman dilimini içine alacak bir aşk öyküsü ile bir milletin tarihini anlatılır. Esere hakim olan dış zaman tarihî olaylar vesilesiyle sunulur. Bu bakımdan, zaman unsuru incelenirken eserde olduğu gibi kronolojik sıra takip edilecektir:

Eserde, zamana dair ilk işaret ‘93 Harbi’dir. Pakize Kadın kocasını ‘93 Harbi’nde kaybetmiştir. Hatice ile Cemal’in evlendikleri zaman ise, dünya yeni bir dönemecin eşliğindedir:

“Birinci Dünya savaşının izleri hâlâ silinmemişken, yaklaşan İkinci Dünya Savaşı yüzünden dünya çok gergindi. Her birinin akrabalarından, savaşa gidip bir daha dönmeyen, ölüsünden ya da dirisinden haber alınamayan biri mutlaka vardı. On sekizinci yüzyılın kahramanları hayatlarını cephelerde geçirirlerdi. En çok adam öldüren asker, en kahramandı. Osmanlı’nın dağılmasıyla Kafkaslarda, Ortadoğu’da ve Balkanlarda dengeler bozulmuş ve kan hiç durmamıştı. Dünya biten ve devam eden savaşların dumanları altında dönmeye devam ediyordu.” (Şanlı 2003; 21)

Eserin ilk sayfalarında Ahıska bölgesinin durumu yazar tarafından şöyle özetlenir:

“Batum, 1920’de Moskova’da yapılan anlaşmayla, Osmanlı’nın elinden çıkmıştı. Rusya tarafında kalan Türkler de içlerinde bir endişeyle yaşıyorlardı. (...) Çarlık yıkılmış, Kızıl İhtilalin tozu dumanı devam ediyordu. Lenin’den son-

ra iktidara gelen Stalin tam bir terör estiriyordu. Bundan da en çok Kafkaslarda yaşayan milletler nasibini alıyordu.” (Şanlı 2003; 21-22)

Bu arada her geçen gün Rusların baskıları artmakta ve dünya karışmaya devam etmektedir. İnsanlar gelecek için endişelidir:

“Dünya yine toz dumana karışmıştı. Birinci dünya Savaşı'nın tarrakaları bitmeden, ölenlerin kanları kurumadan, yetimleri askere gidecek yaşa gelir gelmez, ellerine silah tutuşturulup cepheye sürülmüşlerdi. Ve İkinci Dünya Savaşı dünyayı cehenneme döndürmüştü. Ah nerdesin Osmanlı? Muvazene unsuru sayılabilecek ve herkesi yerine oturtabilecek güçte bir devlet olmadığından kimin kime gücü yeterse, saldırıyordu. Yakın tarihimizde en çok kan akıtanlar, tarih kitaplarında en çok yer işgal edenler, hepsi bu devirde yaşamış olan liderlerdi. Mussolini, Lenin, Stalin, Hitler... hepsi birer kahraman kesilmişlerdi. Bunlar kahraman mıydı yoksa insan kanı akıtmaktan zevk alan gözlerini iktidar hırsı bürümüş birer kasap mı?” (Şanlı 2003; 31)

Stalin, Kafkas halklarını, bilhassa Türkleri, tehlike oluşturacakları endişesiyle Asya'nın içlerine sürme kararı almıştır. İnsanlık yeni bir ayıbı yaşamak üzeredir. 1944 kışında köyü kamyonlarla gelen Rus askerleri sarar. İnsanların yapabilecekleri hiçbir şey yoktur ve manzara korkunçtur:

“Bütün evlerden kadınların çığlık-ları, gecenin kesif karanlığını yırtarak kefen giymiş karlı dağların zirvelerinde yankılanıp yine kendi kulaklarında çın-lıyordu. Herkes kandillerini yakmış, olanları anlamaya çalışıyordu. Bir dehşet gecesi yaşanılıyordu. Karanlıkta göz gözü görmüyordu. Askerler kamyonların farları altında tek tek bütün evleri dolaşarak bütün köy halkını bir meydana toplamışlardı. Anneler çocuklarını ku-

caklamış, ısıtmaya çalışıyor, kadınlar, kızlar, erkekler birbirlerine sımsıkı sarılmış; aleyhlerinde ittifak etmiş olan korku, gece, soğuk ve Rus askerlerine karşı ayakta kalma mücadelesi veriyorlardı. Vücutlarının her zerresi soğuğu ve korkuyu hissediyordu. Tir tir titreyen bacaklar, korku dolu kalpler “ne olacak?” sorusunun cevabını arayan kafalar, sevdiklerini kaybetme ihtimalini bile aklına getirmek istemeyen herkes, ne yapacağını da bilemiyordu.

(...)

“Kısa süren yolculuktan sonra yine demir yığını, soğuk, pencereleri kırık, kümesten farksız vagonlara sıkış tepiş, başka köylerden gelenlerle birlikte herkes birbirini kaybetmişti. Burası mahşerî bir kalabalığı andırıyordu. Ağarmaya başlayan gün ışığında, akrabalarını arayan gözler, merak ve korku dolu bakışlarla etrafta tarıyordu. Ne çare ki bulmak imkansızdı. Yürümek bile zordu.” (Şanlı 2003; 33)

Ölüm vagonları ve zor yolculuk insanlara çok kayıplar veririr. Ama burada kimsenin kimseye yardım edecek durumu yoktur. Kazakistan yılları da oldukça meşakkatli geçer. Sürgünle buraya gelenler, buranın yerli halkı tarafından asla kabul görmezler.

Bir müddet sonra savaş sona ermiş, dünya yeni şeklini kabule başlamıştır. Ancak Ahıskalı Türkler için çileler bitmez. Ve gücü ile insanlara hükmeden Sovyet devlet sistemi bir gecede çöker:

“Hatice soğuk bir kış sabahında 1990 yılının veda etmeye hazırlandığı günlerde Almaata'da toplanan Sovyet Cumhuriyetleri devlet başkanlarının katıldığı S.S.C.B.'nin dağıldığı ve yerine B.D.T.'nin (Birleşik Devletler Topluluğu) kurulduğu (21 Aralık 1990) haberiyle uyanmıştı.” (Şanlı 2003; 92)

“Kazakistan'ın da bağımsızlığını ilan etmesiyle Türkiye ile olan ilişkiler

artar, kapılar açılmaya başlanır. Yazar yeni durumu şöyle özetler:

“1980’li yılların sonlarına gelindiğinde bütün dünyada değişim rüzgarları esmeye başlamıştı. Bu rüzgârlardan Sovyet Rusya da nasibini almıştı. Dünyanın iki süper gücü, dünya üzerinde yeni değişikliklere hazırlanıyordu, ama bunun ne olacağını herkes kendine göre tahmin ediyordu. Amerika “Yeni dünya Düzeni” diye bir şey tutturmuş giderken Gorbaçov glastnost (açıklık) ve perestroika (yeniden yapılanma) sözlerini ağzından düşürmüyordu. Gorbaçov’un bu yaklaşımı dünyanın her tarafında memnuniyetle karşılanırken Sovyet vatandaşları temkinli yaklaşıyorlardı.”(Şanlı 2003; 92)

Eserde hatırlanan olaylardan biri de tarihte bir insanlık ayıbı olarak yer alan 1989 Fergana Olayları’dır. Sovyetlerin oyunu olan ve kardeş halkları birbirilerine düşman göstermeyi hedefleyen bu olay, eserde Türkiye’ye tahsil için gelen öğrenciler arasında sebep olduğu bir gerginlik vasıtasıyla sunulur.

Eserin Dil ve Üslûbu

Niyazi Sanlı’nın ilk romanı olması itibarıyla eserde birçok acemilikleri olduğunu söylemek zorundayız. Yazarın öğretmen olması da onun dil ve üslûp konusundaki hatalarını engellemeye yetmemiş.

İlk anda üslûptaki özensizlik dikkat çeker. Yazar tasvir ve tahlillerde, benzetmelerde ne yazık ki zayıf kalmıştır. Ayrıca, eserde ifadeden kaynaklanan hatalar da göz ardı edilemeyecek kadar çoktur:

“Hatice yaşı ilerledikçe içinde büyüyen Cemal’e karşı olan ilgisine mani olmuyordu...”(Şanlı 2003; 11) Hatice’nin içinde büyüyen Cemal değil, Cemal’e karşı hissettiği sevgidir.

“Cemal evin içinde bir o tarafa, bir bu tarafa, sigara dumanlarının altında

(...) deli tavuk gibi dönüyordu. Arada pencereye çıkıp gelen var mı diye bakıyordu ama nafîle. Hatice yan odada, parmaklarını ve tırnaklarını dişlemeye devam ediyordu.”(Şanlı 2003; 25) Oysa Hatice yan odada değil kendi evindedir.

Yazar, kız isteme merasiminde servis yapan genç kıızı; “utangaç bir kız edasıyla Hatice girmişti içeriye”(Şanlı 2003; 23) sözleriyle tasvir eder ki buradan, Hatice’nin gerçekte utangaç bir kız olmadığı; ama öyleymiş gibi davrandığı sonucu çıkıyor.

Niyazi Sanlı, kelime ve tamlamalarda, günlük dilin yanında amiyâne ifadeleri de kullanmaktan çekinmemiş, ayrıca eserini yer yer şiirlerle süslemek istemiş. Ancak, buradaki şiirler ne yazık ki oldukça acemice hazırlanmış örneklerdir. Eserde aşkın tarifinin yapıldığı cümlelerin çokluğu da dikkat çekicidir.

Klasik hikâye geleneğimizi hatırlatan sembolleri de unutmamak gerekir. Hatice’nin Cemal’e hediye ettiği yazma ve Cemal’in Hatice’ye hediyesi olan madalya ile iki gencin birbirlerine hitapları olan “ay ışığı”, “gün ışığı”, eserin başından sonuna kadar “leitmotive” şeklinde karşımıza çıkar.

Burada dikkatimizi çeken bir özellik de, yazarın yöreye ait deyimlere yer vermiş olmasıdır. Bunlardan bazıları;

“Deli deliyi görünce çomağını saklarmış...”, “Bir ipten iki cambaz”(s.22), “Ağzındaki baklayı çıkarmak” (s.12), “İşi anlamazlığa vurmak” (s.13), “Deli tavuk gibi (evin içinde) dolaşmak” (s.20) (s.25), “Diken üstünde olmak” (s.23), “İçine kurt düşmek” (s.27), “Kulağına çıtlatmak” (s.26), “Mutluluğu gözlerinden okunmak” (s.27), “Haber uçurmak” (s.27), “Çar nâçar kalmak” (s.44) “Tez elden yola çıkmak” (s.52), “Eski defterleri karıştırmak” (s.46), “Kulağına küpe etmek” (s.49), “Yangına körükle gitmek” (s.54), “Tavuğuna kış demek” (s.77), “Ağ-

zını bıçak açmamak” (s.117), “Ensede boza pişirmek” (s.127)

Eserdeki mantık hataları ise eserin inandırıcılığını gölgeleyen bir kusurdur. Bunlardan biri Cemal’in, Hatice’yi istemesi bahsinde geçer. Burada Cemal: “*Daha önce başımıza gelenleri biliyorsunuz. Seni istedik. Az kalsın bedelini canımızla ödeyecektik*”(Şanlı 2003; 16) derken biraz aşağıda bu talebin ilk defa gerçekleştiğine dair işaretler vardır.

Bir diğer örnek de Hatice’nin Türkiye’den gelenleri karşıladığında yaşadığı heyecanın anlatıldığı cümlede geçer: “*Hatice yetmiş yıllardır görmediği toprağının kokusunu taşıyan insanlarla yüze geldiğinde dünya kendisinin olmuş gibi sevindi.*”(Şanlı 2003; 96) Oysaki aradan yetmiş değil, ancak elli yıl kadar bir zaman geçmiştir.

Sonuç

Aşka Son Bakış adlı eser, Türkçe öğretmeni Niyazi Sanlı’nın tek romanıdır. Eserin, bizim dikkatimiz çeken tek yanı Ahıska Türklerinin dramını yansımasıdır. Eserin konusu dikkat çekici olmasına rağmen, yazarın kalemi beklenen tesiri uyandırmaktan uzaktır. Benzetmelerdeki acemilik, karakterlerin işlenişindeki yüzeysellik, eserin olumsuz taraflarıdır.

Tüm kusurlarına rağmen, yaşanmış bir olaydan hareketle yazılan eserde, zorla topraklarından sökülen, çatışmaların ortasına çekilen, vatan hasretiyle kavru lan ve halen yurtlarına dönme hakkını kazanamamış tek Türk topluluğu olan Ahıskalıların dramına dikkati bakımından, yazarın hizmetini takdir etmemek mümkün değildir.

NOTLAR

¹ Ayrıca bu konu için bkz. Ali İhsan Kolcu; “Türk Dünyasında Roman” **Hece**, Türk Romanı Özel Sayısı, Ank. 2002, Yıl:6, S.65-66-67, s.97-106.

² Yanık, M. Cahit; “Savaşla Gelen Yıkım”, www.netpano.com, s.1-12 (06.11.2004).

³ Yılmaz, Ayfer; “Çilekeş Soydaşlarımızda Bir Topluluk: Ahıska Türkleri”, **Bilge**, Kış, 1999, S.19, s.52.

⁴ Ahıska Türkleri”, <http://members.lycos.fr/atsiz194111944/links30.html> (06.11.2004).

⁵ Yanık, M. Cahit; “Savaşla Gelen Yıkım”, www.netpano.com, s.1-12 (06.11.2004).

⁶ Yılmaz, Ayfer; a.g.m. s.52.

⁷ “Ahıska Türklerinin Bitmeyen Çilesi”, <http://www.turkiyegazetesi.com> s.1 (06.11.2004).

⁸ Aşırım, Adil; **Ahıska Türkleri**, Ankara, 1998, s. 1-6.

⁹ “Ahıska Türklerinin Dili”, Prof. Mübariz Yusifov, <http://dil.ahiskali.com>.

¹⁰ Kırzioğlu, Fahrettin; “Ahıskalı 14 Halk Şairimizden Birer Parça” **Türk Kültürü Dergisi**, 1966, S.47, s.1012.

¹¹ Aslan, Ensar; Ahıska Savunmasının Tarihteki Yeri ve Halk Destanlarına Yansıması”, **Türkler Ans.** C.20, s.533.

¹² Abbasoğlu, Doç.Dr. Asif; “Ahıska Türklerinin Sürgün Folkloru”, **Millî Folklor**, 1991, S.9, s.19-20.

¹³ Bu konudaki önemli bir çalışma da Aydın Poladoğlu’nun; **Ahıska Türk Folkloru** adlı çalışmasıdır. (Bakü, 1998).

KAYNAKÇA

ABBASOĞLU, Asif; “Ahıska Türklerinin Sürgün Folkloru”, **Millî Folklor**, 1991, S.9, s.19-20

Ahıska Türkleri, <http://members.lycos.fr/atsiz194111944/links30.html> (06.11.2004)

Ahıska Türklerinin Bitmeyen Çilesi, <http://www.turkiyegazetesi.com> s.1 (06.11.2004)

“Ahıska Türklerinin Dili”, Prof. Mübariz Yusifov, <http://dil.ahiskali.com>

ASLAN, Ensar; Ahıska Savunmasının Tarihteki Yeri ve Halk Destanlarına Yansıması”, **Türkler Ans.** C.20, s.533

AŞIRIM, Adil; **Ahıska Türkleri**, Ankara, 1998, s. 1-6

KIRZIOĞLU, Fahrettin; “Ahıskalı 14 Halk Şairimizden Birer Parça” **Türk Kültürü Dergisi**, 1966, S.47, s.1012

KOLCU, Ali İhsan; “Türk Dünyasında Roman” **Hece**, Türk Romanı Özel Sayısı, Ank. 2002, Yıl:6, S.65-66-67, s.97-106

POLADOĞLU, Aydın; **Ahıska Türk Folkloru** adlı çalışmasıdır. (Bakü, 1998)

SANLI, Niyazi; **Aşka Son Bakış**, Ufuk Yayınları, İstanbul, 2003, alıntılar söz konusu esere aittir

YANIK, M. Cahit; “Savaşla Gelen Yıkım”, www.netpano.com, s.1-12 (06.11.2004)

YILMAZ, Ayfer; “Çilekeş Soydaşlarımızda Bir Topluluk: Ahıska Türkleri”, **Bilge**, Kış, 1999, S.19, s.52